

Årsberättelse från Hälsovårdsnämndens tillsyningsman i Luleå för året 1908.

Undertecknad som under året 1908 tjänstgjort som Hälsovårdsnämndens tillsyningsman, får äfven denna min tjänstgöring vördsamt afgifva följande årsredogörelse:

I. Egentliga Staden:

Gårdshållningen: I likhet med hvad för om åren varit fallet har det ofta slarfvats med renhållningen af gårdsplanerna och bortforsling af sopor och köksaffall. Hundratals tillsägelser samt skriftliga meddelanden ha därför delgifvits gårdsegare och renhållningsskyldige. I de flesta fall hafva dessa delgifvningar efterkommit och endast i ett fåtal fall har åtal behöft anställas. Affallsämnen uppsamlas i kärl. Någon slags bestämd typ för dessa finnes dock ej utan variera detta från små bleckburkar och surströmmingskaggar upp till stora lårar och sockerfat. Sortering och uppdelning af affallsämnen förekommer icke heller. Ett önskemål är således ur renhållningssynpunkt att en renhållningsstadga med det snaraste utarbetas, när Hälsovårdsstadgans bestämmelser äro otillräckliga i flera afseenden. Såsom en ofta återkommande orsak till slarf i renhållningen må nämnas att gårdsegarne ovillkorligen vilja spara tills de få ett lass. Skillnaden i pris å bortforsling af en eller fyra tunnor sopor och affall är ingen och därför tycka gårdsegarne att det är endast en nödig utgift att forsla bort endast ett öfverfullt kärl. Sedan stadens dräneringssystem nu nått sin fullbordan äro dock en mängd olägenheter numera aflägsnade ifråga om gårdsrenhållning och det torde väl äfven här med tiden kunna inplantas i det allmänna medvetandet att renhållning af gården och uthus äro en nödvändig sak. Soporna och köksaffallet forslas till stadens afstjälpningsplats å Mjölkudden. I en del fall har dock händt att affallsämnen användts till gödsel och har därvid en mängd obehag uppstått på grund af dels af den vidriga lukt som spridts omkring och dels af det osnygga utseende hvilket förlänats åt de åkrar hvilka öfvergödsats med affallet. Synnerligast ha åkrarna i Bergviken på ömse sidan om järnvägen företett en allt annat än treflig anblick och mycket besvär till och med åtal hava nödvändiggjorts innan det gått för sig att förmå jordägarne att åtminstone nedmylla smörjan.

Afstjälpningsplatsen, hvilken här i detta sammanhang torde ägna några ord är ett bedröfligt skick. Ingen ordning ifråga om afstjälpning utan en tunna här en annan där. Någon reglerad förbränning förekommer icke och torde under nuvarande förhållanden icke heller låta sig verkställa. Platsen är öfverströdd med bråte af alla slag och det är synnerligen riskabelt att köra upp i skräphögarna, emedan mängden af söndrigt glas finnes bland affallet och [?] kan skada hästarnas hofvar och ben vid regn och högvatten flyter en mängd orenlighet ned från afstjälpningsplatsen och ned i norra stadsfjärden hvars nära nog stillastående vatten härigenom förorenas. Ett önskemål vore därför om en förbränningsugn, enkel praktisk och billig kunde anläggas på platsen, och en systematisk förbränning af affallsämnen anordnas.

Afträdesrenhållningen: För uppsamling af latrin användes tunnor. Någon bestämmelse angående storleken eller beskaffenhet af dessa annat än hvad Hälsovårdsstadgans föreskrifter finnes dock ej. Vanligtvis användes dock numera oljefat och tjärtunnor, men äfven silltunnor och andra af dålig beskaffenhet an [?] [?] tidt som [?]. En olägenhet är här i likhet med hvad som nämndts angående soptunnorna att gårdsegarne gärna vilja spara tills det blir ett lass. Bortforslingen af latrin ombesörjes hufvudsakligen af landsbor hvilka gärna hämta kärnen för gödselns skull. I en del gårdar ombesörjer dock renhållningsbolaget latrinhållningen.

Afträdenas underlag bestå nästan utan undantag af cement. På en del ställen är de dock dåliga hvarför till en kommande sommar egarne nog måste underkasta sig reparation. Urinledare af bleckplåt finnes å de flesta ställen. En mängd afträden belägna en våning upp finnes ännu och äro enligt min åsikt synnerligen opraktiska. Latrinen måste antingen ledas ned till kärnen genom långa smutsiga trätrummor eller också måste kärnen placeras uppe å höga bänkar.

Denna den stora fullhöjden stänker dock smörjan omkring i hela rummet och pappersbitar o d. flyger vida omkring.

En annan olämplig anordning är synes det mig då afträdeskärnen placeras inne i gödsellider. Att kunna hålla ett dylikt afträdesunderlag rent kan ju icke låta sig göra.

Provisoriska afträden finnes på flera ställen alla enligt min uppfattning äro de uppförda utan tillstånd.

Förste provinsialläkaren anmärkte vid sin inspektion i sommar att en del afträden voro skröpliga och inrymda i vedbodar från hvilken de voro ofullständigt isolerade. Jag har dock ansett mig sakna befogenhet att anmärka dylikt när der i alla fall varit i af byggnadsnämnden godkända byggnader. Ett önskemål vore likväl att Hälsovårdsnämnden granskade de ritningar till nybyggnader eller ändringar af afträdeskar hvilka hädanefter komme att uppföras så sluppe dylika konstruktionsfel uppstå. Ett eklatant bevis kan jag nämna, neligen läroverket. Där har ett afträde om femton klosetterier jemte pissoir uppförts inne i källaren, under [?] och med, enligt min åsikt, dåliga ventilations anordningar utan att vare sig ritningen företetts för Nämnden eller ens tillstånd begärts att anlägga ett dylikt underjordiskt afträde. I samma byggnad har öfven en vattenklosett införts och tagit i bruk, utan att detta anmälts till Nämnden.

Ett önskemål vore nu i förening med renhållningsstadgan [?] en klausul angående afträden och klosetter.

Stallen: Af sådana finnes en hel mängd. 76 stycken hafva varit i bruk under årets lopp. En stor del äro trånga mörka och olämpliga. På en del gårdar hafva provisoriska stall uppförts till skydd för landtmännens hästar, hvilken tillfälligtvis hålla å gårdarna. Af förste Provinsialläkaren tillsagd att anmäla ett par dylika fall har jag fullgjort detta ehuru jag knappast vet huruvida de komma förbjudas.

Ladugårdar: Mot dessa har ingen anmärkning ifrågakommit. Det som ännu finns kvar sluta nog bra om man undantager att de köks spisar, som finnes i dem äro ganska opraktiska. De alstra fukt och elak lukt och borde därför bannlysas. I gödselkammarna finnes ännu s.k. albrunnar för uppsamling af urinen.

Svinhus: Inom den egentliga staden finnes inga i större skala drifven svinskötsel. Vanligtvis hålls ett a två svinkreatur hvilka om höstarne slaktas. Några anmälningar till Nämnden angående hållande af svin inkomma sällan, utan få undertecknad under inspektionerna göra sig underrättad om hvarest de finnas.

Svinhusen är i allmänhet försedda med underlag af cement och hållas i de flesta fall så pass rena som omständigheterna tillåta. Som exemplariska i fråga om skötsel och renlighet må nämnas bagaren Erikssons och Lotsen Erik Lovéns.

Antal svinhus som under året användts är 25 stycken.

Gödselkammare och gödsellårar: På de fleste ställen där gödselkammare används äro dessa försedda med cementgolf och i godt skick ehuru en del ny ligga delvis undre markens yta. Gödsellårarne äro sämre, en del för stora och en del otäta. Att samla gödseln i kärra och transporterera bort den omedelbart användes ej.

Offentliga bekvämlighetsinrättningar: Staden eger ett kabinett afsedt hufvudsakligen för sjöfarande räkning. Det består af en vanlig afdelning om fyra och en kvinnlig afdelning om tre klosettrum. Det öppnas kl. 8 fm och stänges kl. 6 em. Skötes synnerligen väl. Urinherrar finnes 3 stycken, en vid södra och två vid norra hamnen. Dessa äro försedda med golf af cement, kloakledning samt periodvisa vattenbespolning. Det synes dock önskvärdt om ett par

dylika till kunde anordnas å lämpliga platser. Inom fastigheterna förekomma endast ett fåtal c:a 10-12 stycken pissoirer.

Tillsyn öfver bostäder af anmärknings värd beskaffenhet:

På grund af anmärkning från 1e provinsialläkaren har undertecknad till Nämnden anmält 7 stycken lägenheter hvilka enligt min åsikt äro att betrakta som källarvåningar. Dessa bebos af fattigt folk på grund af billig hyra vanligen 5 kronor pr rum och månad. I ett fall af dessa fann Nämnden skäl förelägga gårdsegaren vid vite att ej vidare uthyra lägenheten till bostad för menniskor.

Vid flera andra tillfällen har bostadsinspektioner förrättat sin grund af anhållan från hyresgästen och har det än gällt dragiga golf, än dåliga kakelugnar, m.m hvilket icke kunnat föranleda någon åtgärd från Nämndens sida. Dock har jag i ett tillfälle lyckats vinna rättelse genom tillsägelse till vederbörande fastighetsägare.

Någon byggnadsverksamhet har icke under året förekommit. Elementarskolehuset har fullbordats och en gård flyttats från Lulsundet och uppförts å tomten No 482 i Kvarteret Bofinken. Någon trångboddhet har icke gjort sig gällande. I likhet med föregående år har en del hus i Östermalm stått obebodde. Omfattande reparations arbeten hafva utförts å en stor delegendomar i Kvarteren Vargen och Lejonet.

Offentliga samlings lokaler:

Mot en del af dessa har anmärkts att de äro dåligt ventilerade så tex. Auktionskammaren och pantlånekontoret. Då auktion förrättas å dessa ställen så är det nästan omöjligt att stanna inne någon längre stund på grund af den dåliga och förskämda luften.

Några bestämmelser öfver huru många personer der olika lokalerna få rymma finnes icke, utan händer det ofta att publiken packas som sill i tunna. Så har förhållandet ofta visat sig vara å I.O.G.T. ordenssalong och å gamla Stadshotellet, som biografteatrarna. Önskligt vore att något gjordes för att hindra alltför stor trängsel i lokalerna.

En annan fördärfelig osed är den s.k. torrsopningen som ännu användes på flera ställen. Personer behäftade med lungshot kanske före hafva suttit inne i lokalerna och spottat på golfven. Genom sopningen hvirflas dammet upp och lägger sig på bänkar bord och hyllor, samt sprides vid minsta luftström ut öfver lokalen.

Det har till och med händt att Bazarer afhållits å Gla Stadshotellet och efter det dessa varit tre å fyra dagar så har som afslutning å dem hållits bal, utan att golfven förut sopats. De balbesökande hafva [?] af dammet blifvit alldeles grå. Att dylikt är i hög grad ohälsamt kan ju lätt inses men detta tänka sig icke en nöjeslysten ungdom på.

Tillsyn öfver födoämnehållningen Å Köttbesiktningbyrån har undertecknad tjenstgjort alla helgfria dagar mellan kl. 8-10 fm. som biträde åt Länsveterinären, samt de tider då han af tjänsteförrättningra varit frånvarande och därvid afstämplat godkända varor biträdt med mikroskopisk och makroskopisk undersökning, samt öfvervakat bortforsling af de partier som kasserat.

Å Köttbesiktningbyrån finnes ingen telefon och ingen kloak- och vattenledning alltsammans kunde dock väl behöfvas.

Obligatorisk besiktning fläsk och hästar. Önskvärdt vore dock obligatorisk besiktning af alla slgas köttvaror. Kostnaden härför torde godt kunna betäckas genom lämpliga afgifter. Nu sker all besiktning afgiftsfritt.

Besiktning af importeradt kött:

Från Finland ankommer under seglationstiden kött regelbundet en gång i veckan med en mindre Finsk ångare 'Tärnan'. Detta kött besiktas och afstämplas före tullbehandlingen på det att [?] varor skola slippa förtullas. Besiktningen försiggå i ett af Hamndirektionen för ändamålet inredt skjul i hvilket köttet uppläggas på långa bord. Antalet af dessa bord ha under sommaren tillökats emedan utrymmet förut var alltför knappt tilltaget. Under året har besiktigats och afstämplats 95,000 kg.

Därjämte införes en mängd lefver lungor och hjärtan af slakt, samt smör ägg, fågel och foderämnen och lefvande nötkreatur samt hästar. Kräfter ha införts endast i kokt tillstånd på grund af kräftpesten i Finland.

Under vintermånaderna forslas äfven något kött från Finland öfver Haparanda och hit ned dock är det ej af någon betydighet.

Slakteri: Inom staden finnes endast ett slakteri, hvilket innehafves af slaktaren N.A.Harlin. Golfvet är af cement väggarne boiserade och målade; lokalen är försedd med vatten- och kloakledning, samt användes hufvudsakligast för Harlins eget behof.

Korffabriker: Tillsyn öfver dessa är för närvarande det viktigaste i fråga om matvarutillverkningen och kontrollen öfver densamma. Förr var det ju alltid vanligt att om en bonde hade ett själfdödt eller nödslaktadt djur så afyttrades det till någon korfmakare och då det väl var [?] och nedskuret så var det sedan icke så lätt att taga reda på. Nu är dock detta icke så lätta fast nu försöka ännu många slaktare och bönder att smuggla in tvifelaktiga varor och på de orter där ingen tillsyn finnes så går det ganska lätt.

Korffabrikerna äro i allmänhet väl skötta, försedda med cementgolf, boiserade och oljemålade väggar. Arbetsborden beklädda med [?] maskiner och redskap oljemålade. Kloak- och vattenledning finnes indragen i flere af dem.

De anmärkingar man hufvudsakligast (finner) kan göra mot dem äro att de i fråga om utrymmet äro alldeles för knappa. Såväl själfva verkstadslokalen som äfven salterier och i alla synnerhet iskällarne äro aldeles för otillräckliga, detta har blifvit en följd af att lokalerna ej från början varit afsedda till korffabriker utan sedan ombygges för detta ändamål.

Det är naturligtvis högeligen olämpligt att stufva in massor af kött i mången gång tusentals kilogram, i en trång isbod, i synnerhet sommartiden. Det har också kämmat sig mer än en gång hvilket nog kan synas om man granskar beslagsjournalen.

Emellertid är det att hoppas att Hälsovårdsnämnden vid öppnande af nya korffabriker i främsta rummet fordrar att utrymmet i dem är tillräckligt tilltaget.

Matvarubutikerna: Sådana finnas i stor mängd och man kan ej annat än beriktiga det yttrande som en af stadens förnämsta köpman i branschen fällde att de växa som svampar ur jorden. De flesta matvarubutikerna äro snyggt hållna; i fråga om inredning och skötsel, ge de sällan anledning till anmärkning. Golfven äro i de flesta försedda med korkmattor, väggarna boiserade och oljemålade, en och annan butik är dock knapp i fråga om utrymme. En annan olägenhet är att dessa matvaru- speceri- och diversehandlare sälja fotzen, sill, såpa, snus tillsammans med fläsk frukt kött smör och ost, m fl. varor hvilka lätt taga lukt och smak af dylika ämnen. Vanan är gammal och inrotad samt svår att få bort i synnerhet då den ej enligt nu gällande matvaruförordning kan [?] beifras.

Mjölkbutikerna: Inom staden finnes 7 fasta försäljnings ställen af mjölk däraf 3 mejeributiker. I mejeributikerna tillhandahålles endast mejeriprodukter. De öfriga försäljningsställena äro vanligen merendels bagerier hvilka af till dem levererad mjölk salubjudas en del som ej åtgå för eget behof.

Några prof å mjölk har ej tagits när detta under nuvarande förhållande icke tjenar något till. Torde dock bli en framtidssak när bestämmelser härutinnan hunnit utarbetas, af den härför tillsatta Kommittén.

En sak är dock viss att förfalskning af mjölk ganska ofta förekommer bland landtmännen och tillgå så att den oskummade uppblanda med skummad. Härigenom nedsättes ej den eg. vikten hvilket däremot blir fallet då den spädes med vatten. Någon förfalskning af smör har icke iakttagits.

Bagerierna: Mot dessa för i synnerhet anmärkas att de icke hållas så rena som de borde göra. Visserligen är det ganska svårt att hålla rent i ett bageri till följd af ånga och damm hvilket fastnar å väggarna och bekläder dessa med tjocka lager af degmassa, samt likaledes å golven trampas så fast och hårdt som cement. Men mycket beror dock på gamla inrotade vanor, såsom t ex att arbetarne vid sina raster lägga sig att sofva på brädbräden och bakbord. Dessutom saknas afklädningsrum för arbetarene i de flesta bagerier samt tvättställ och spottkoppar i en del af dem.

Mot de s.k. Hembagerierna har ingen anmärkning blifvit gjord.

Det vore önskligt om en stadga för bagerier blefve utarbetad af den härför tillsatta kommittén, emedan matvaruförordningen och hälsovårdsstadgan härutinnan icke är tillfyllest.

Konditorierna äro af mindre betydenhet. Någon anmärkning emot dem ha under året icke förekommit.

Kafeer och näringställen. Dessa äro snygga och väl skötta. Några större förråd af lifsmedel innehafves ej utan göres inköpen endast för tillfället. Alla nyinrättade Kaféer inspekteras af Magistraten.

Mot maten å spisningsställena har icke någon anmärkning förekommit.

I stadshotellet behöfde köket målas om i ljus oljefärg och matkällaren oljemålas samt bordet i densamma beklädas med marmorskifva.

Stadens Saluhall: Denna som består af 41 salustånd är till hälften uthyrd. På grund af sitt läge är den icke så allmänt besökt som önskligt skulle vara. Hyrorna äro billigare än i dylika inrättningar på andra orter. Hallen är dock synnerligen opraktiskt byggd. Den behöfver uppmålas delvis samt förses med varmtak. Källrarna äro varma och bastanta men ganska fuktiga.

Salutorget är mycket litet besökt, på grund af dess aflägsna läge. Dessutom är det nästan omöjligt att om sommaren därstädes försälja matvaror när den fina flygsanden formligen yr öfver torget och fördärfva kött och fläsk mfl. Omtåliga torgvaror. Äfven in i saluhallen blåster stora mängder dylik fin sand. Önskligt vore därför att den bundes med något lämpligt bindämne.

Vid Järnvägsstationen har anmärkts i år liksom föregående att hit ankommande matvaror äro mycket dåligt emballerade. Enligt hvad jag har mig bekant så har järnvägsstyrelsen utfärdat ett cirkulär med tillsägelser till betjeningen att efterse att förska matvaror skola omsorgsfullt emballeras ock transporteras men detta tycks inte hörsammas: att anmäla slarfviga afsändare föranleda ingen åtgärd härstädes. I Stockholm däremot praktiseras detta ofta.

Samma förhållande eger rum med köttvaror som sjöledes forslas in till staden.

Beslagtagna födoämnen: Under året har en mängd större och mindre partier födoämnen synnerligast köttvaror anhållits och tagits i beslag. I synnerhet har det Finska köttet vid flera tillfällen varit ytterst underhaltigt och dåligt. Mefn äfven från korffabrikerna såsom A.Backlunds och E.Burmans har stora mängder köttvaror anhållits. Angående detta hänvisa i öfrigt till länsveterinärens afgifvna rapport.

Fosterbarnsvården: Undertecknad har under året varit förordnad att utföra tillsyn öfver de inom församlingen utackorderade fosterbarnen för att förekomma vanvård. Någon anmärkning i afseende å skötseln har icke ifrågakommit, fosterlegan varierar mellan 5 och 20 kronor pr månad. Antalet barn som för närvarande finnes utackorderade äro nio stycken. Under året hafva fem barn tillkommit och ett afgått. Annons ang. anmälningsskyldighet har varit införd 3 gånger i ortens tidningar.

Desinfektionsarbeten: Under året hafva utförts 53 stycken bostadsdesinfektioner häraf för Tuberkulos 44 stycken, Tyfus 7 stycken Difteri 1, och Kräfta 1. Under året har inköpts en ny Desinfektionsspruta emedan den gamla var totalt utnött. Till desinfektion har användts formalin hvilken utspäddts och öfverspolats golf väggar möbler och kläder i rummen. Linne och tvättbara kläder hafva stoppats i säckar eller nedlagts i baljor och begjutits med formalin. En mängd gamla kläder och möbler hvilka varit omöjligt att fullständigt rengöra hafva på staden bekostand blifvit uppbrända. I en del fall hafva liken insvepts i lakan blötta i sublimat. Någon ovillighet från befolkningens sida mot desinfektion har icke förekommit, utan hafva alla tillsägelser noggrant efterkommit.

Kolerbesiktningen: Undertecknad har under året i egenskap af kolerabesiktningssman tillställt alla Hotellvärdar och kaptenerna å kustångarne cirkulär från Hälsovårdsnämnden jemte medicinalstyrelsens föreskrifter ang. koleran. Tvenne ångare kommande från kolerasmittad ort hafva besiktigats.

I samband härmed vill jag nämna att i dylika fall vore det önskvärdt om Kommersekollegii Kungörelser ang. kolerasmittade orter delgäfvos besiktningssmännen jemte de exemplar af Sv. Författningssamling i öfrigt hvilken på ett eller annat sätt röra de åligganden Hälsovårdspersonalen och därmed likställde äro skyldige att känna. Nu får man själf skaffa sig upplysningar bäst man gitter, den det ej vill får ny lefve i salig okunnighet. Att tillsynings- och besiktningssmän mfl. skola själfve hålla Författningssamlingen är ju väl mycket begärdt, ehuru der kanske finnes en och annan som gör det, men kostnaden torde väl afskräcka de fleste.

2. Förstäderna:

Bergviken: Detta samhälle är byggdt utan tillstymmelse till ordning. Gårdarna ligga om hvarandra i ett formligt kaos. Några gator finnes ej. Dräneringen sker genom öppna diken hvilka mången gång leder rätt öfver grannens tomt. Köksaffallet forslas vanligen upp i den omgifvande skogen där det utkastas lite hvarstädes..

En vattenkastare finnes nere vid järnvägen så nu slipper man använda vatten från sjön hvilket förut var fallet.

En matvarubutik finnes samt ett slakteri och ett bageri. Slakteriet hålles i bättre skick än förut sedan det fick ny egare.

Bageriet är skräpigt och innehafves af en slarfvig bagare Fogman, troligen lungsiktig.

Svinhållning är mycket allmän ute i Bergviken. En af de större svinegare är dansken Peder Jürgensen.

Någon anmärkning mot dem har icke förekommit.

Karlsvik: Sedan bolaget tillsatt en tillsyningsman så hafva förhållandena där betydligt förbättrats. Skurning af ungarbostäderna sker nu minst en gång i månaden. Sopor och affall hopsamlas och bortföres till en afstjälpningsplats ett godt stycke från verket.

En matvarubutik finnes och denna hålles i ett relativt godt skick.

Svinhållning därstädes förekommer endast sällan.

Luleå den 31 December 1908.
Wilh.Oscarsson
Tillsyningsman.”

Källa: Luleå kommun Hälsovårdsnämnden Rapportbok 1908-09.